

Branislav BORILOVIĆ

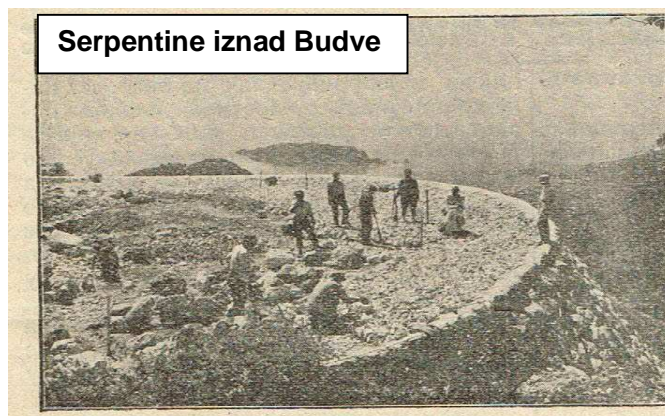
Svečanosti povodom izgradnje puta Cetinje –Budva 1931. godine

Na Cetinju je u jednom dužem periodu (1931-1941) izlazio list pod imenom *Zetski glasnik*. Bilo je to informativno i službeno glasilo Kraljevske uprave Zetske banovine, čiji je urednik bio Vuko N. Mitrović. Ovaj list je pratio sve aktivnosti koje su se događale u Zetskoj banovini, pa tako i događaje vezane za otvaranje puta Cetinje –Budva. U broju 83 (12. decembar) i 84 (16. decembar) 1931. godine, na str. 2, nalazimo veoma interesantne podatke vezane ne samo za svečanosti, nego i izgradnju puta. Naime, čitava putna trasa, u dužini od 31 km, završena je po riječima dr Alberta Kramera, Ministra građevina Jugoslavije u rekordnom roku od 5 mjeseci, i to od „15.VI do 15 XI 1931“ godine, izuzev 7 km koji su urađeni u 1929. i 1930. godine.

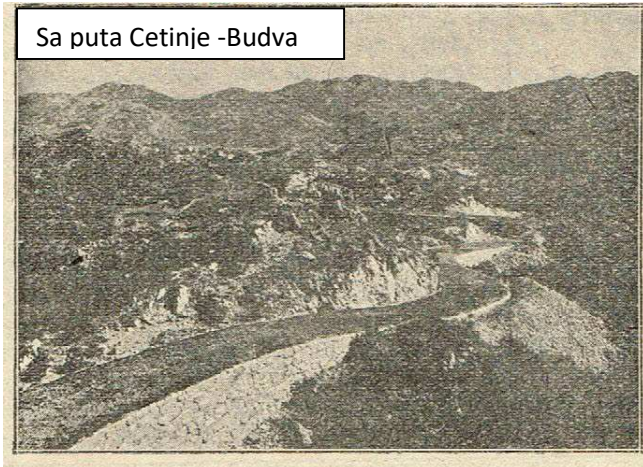
Radove su pratili Izvršni i Nadzorni odbor i imali su na raspolaganje 17,893.000 din. Od čitave dužine puta bivši Oblasni odbor je bio izgradio samo 826 m, a Tehnički odeljak sa Cetinja 4 dionice u iznosu 6 km i 554 m. Na čitavoj trasi bilo je svega 8 serpentina, a najveća kota je na visini od 884m. Put je bio podijeljen u 15 dionica na kojoj je radilo u određenim periodima čak i do 6 000 radnika. Za ovo kratko vrijeme, vrijedne ruke tih neimara iskopale su 56.456 m³ zemlje, odvaljeno je 224.407m³ stijena (dnevno odbijano i do 3000 m³), kaldrmisano je 26.304 m² kosina, izrađeno 8.548 m² pokosnih obloga, 30.739 m² potpornih i obložnih zidova, postavljeno je 22. 798 m ivičnjaka, izgrađeno je 65. 563 m² gornjeg stroja sa kamenom oblogom, postavljeno 56. 007 m² makadama i 14 kolobrana.

U tunelu je izvršeno 617 m³ iskopavanja, a u galeriji 974 m³. Izgrađeno je u temeljima 368 m³ zidova od maltera, a van temelja 1.131 m³. Postavljeno je u temelje 103 m³ betona, a van temelja 278 m³, armiranog betona 127m³ i 6.124 kg betonskog gvožđa. Takođe je postavljeno 162 m³ drvene građe za mostove, dok je

nabavljeno 3 m³ građe za šipove, a šipova je pobijeno u dužini od 38 metara. Ozidano je dotjeranim kamenom 50 m³, postavljeno je 198 m kamene ograde i nabavljeno je 1.217 m³ konstruktivnog kamena. Ukupni radovi koštali su zajedno sa Obl. samoupravom Zetske oblasti i

Sa puta Cetinje -Budva

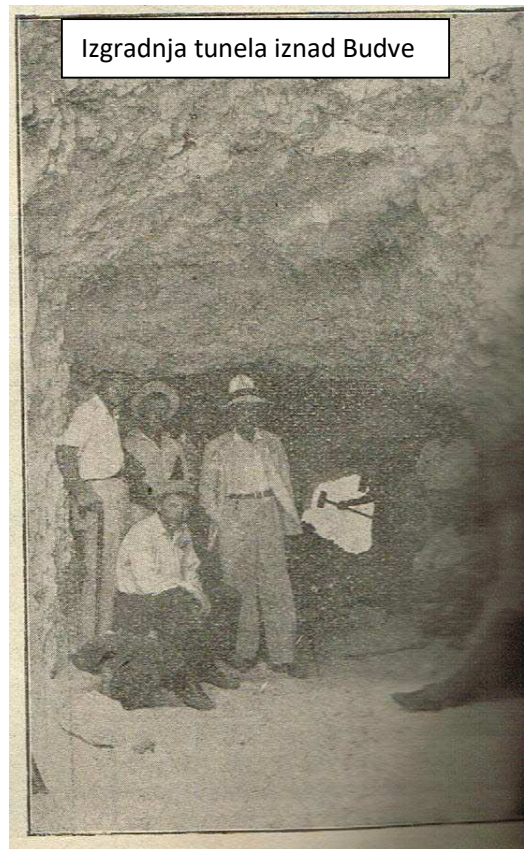
Tehničkim odeljkom sa Cetinja 23. 091.506 dinara.

U broju od 16. decembra 1931. godine, na str. 2, takođe nalazimo interesantne podatke vezane za svečanosti prilikom otvaranja puta Cetinje –Budva. Na samom početku

teksta govori se o događajima koje je upriličio ban Zetske banovine dr Uroš Krulj a u povodu otvaranja pomenutog puta. S obzirom da kralj Aleksandar nije bio u prilici da prisustvuje otvaranjau puta, to je „blagoizvolio odrediti da Ga na ovim svečanostima zastupa Komandant Zetske divizije, general, g. Maksimović a Kraljevska Vlada zastupljena je bila na ovim svečanostima sa članom Vlade g. dr. Albertom Kramerom, Ministrom građevina“.

Uz zvuke vojne muzike svečanost je krenula ispred „Grand Hotela“ oko 9h, đe su se već bile iskupile mnogobrojne zvanice, kao i građani Cetinja. Pošto su visoke zvanice zauzele svoja mjesta, kolona od 50 automobila krenula je prema Budvi novoizgrađenim putem. „Nešto dalje na šestom kilometru postavljena je bila kapija okićena zelenilom i državnim zastavama“, a povorka je pozdravljena pucnjavom iz „prangija“. Poslije kraćeg zadržavanja i obraćanja predsjednika Opštine (opštinu su sačinjavali Bajice, Donji kraj, Konak i Dobrsko selo) g. Filipovića, povorka je nastavila put prema Budvi. Na Obzovici je bilo drugo zadržavanje i tu je govorio predsjednik Opštine ljubotinjsko-građanske g. Niko Đukanović. U 10 i 30h svečana povorka je stigla na Brajiće. „Tu je bila podignuta velika i lijepa svečana kapija okićena zelenilom i zastavama. Kapija je bila zatvorena sa dvije pantljike u nacionalnim bojama, i to je bila još jedna zapreka koju je trebalo odstraniti, pa da put bude pušten u saobraćaj“. Na ovom odredištu je govorio Mitropolit Crnogorsko-Primorski Gavriilo Dožić koji je sa svojom svitom izvršio čin osveštenja. Skup su uveličali i članovi pjevačkog društva „Njegoš“ sa Cetinja izvođenjem prigodnih pjesama, kao i himnu. Zatim je riječ uzeo ban Zetske banovine Uroš Krulj, koji je rekao; „ Nije ovo dan lokalne saobraćajne važnosti i značaja, već ova svečanost i ovaj uspjeh imaju i nacionalno-politički značaj. Poznato je, da je kroz decenija postojala ovdje granica koju su naši neprijatelji održavali samo silom. Oni su ovu neprirodnu granicu držali samo zato, da ovo naše divno Primorje odijele od svoje prirodne pozadine i da ovim brdima onemoguće

prirodan razvitak, slaženjem na more“. Sljedeći govornik je bio ministar građevinarstva dr Albert Kramer koji je, između ostalog, rekao: „Ovaj put, kazao je g. Ministar, otvoren je u nevjerovatno kratkom vremenu i na njemu se radilo sa nevjerovatnim požrtvovanjem, pa sam zato želio da svi oni koji su na ovom putu vodili radove budu odlikovani“. Dalje je rekao da se i sam Kralj složio sa njegovim predlogom o odlikovanju i da je povelje lično potpisao. Prisutnima su se obratili i g. Gavro Cemović, šef Tehničkog odelka Izvršnog odbora za građenje puta, kao i predstavnik Budve sveštenik Blažo Martinović. Na kraju je bila velika zakuska, a povorka je nastavila put ka Budvi i zaustavila se na „mjestu odaklen je divan i veličanstven pogled na Budvu i Primorje. Na tom mjestu podignut je veliki obelisk na kome se nalazi mermerna ploča u kojoj je zlatnim slovima Miroslavljevog evanđelja uklesan prigodni tekst.

Poslije ovih svečanosti povorka je nastavila put prema Budvi koja je bila slavljenički ukrašena i to iz dva razloga. Prvi je bio zbog otvaranja puta Cetinje – Budva, a drugi zbog otkrivanja spomen ploče na ulaznim vratima Starog grada Budva. Sa zidina starog grada pucale su „prangije“. Na svečanosti u Budvu govorio je profesor Slovincić, da bi nešto kasnije ban Zetske banovine otkrio spomen ploču (zbog manje upućenih, moramo reći da se radi o ploči koja toliko ovih dana zaokuplja pažnju crnogorske javnosti).

Nakon toga je upriličen veliki banket na kojem su govorili predsjednik opštine g. D. Ljubiša, kao i ministar Kramer. Svečanost je trajala do 3 sata kada je povorka pošla za Cetinje, đe je takođe bio priređen veliki banket u „Grand“ hotelu. Na Cetinju su govorili advokat g. Dobričanin kao i izaslanik Nj. V. Kralja, Mitar Lazović čime su svečanosti povodom otvaranja puta Cetinje – Budva bile završene.

Na kraju ne možemo a da se ne osvrnemo na neke podatke koji su u tekstu saopšteni. Naime, zvuči skoro nevjerovatno, posebno iz današnje perspektive, da

je tadašnja crnogorska „operativa“ u vidu glijeta, maljeva, čekića, ćuskija, mogla završiti tako veliki posao za izuzetno kratko vrijeme. Posao koji je tada urađen ravan je poduhvatu i njime bi se ponosile i mnogo veće i razvijenije države, čak i Kinezi koji važe za velike graditelje. Naravno, sve to nije bilo moguće bez ljudskog faktora, odnosno vrijednih ruku crnogorskih neimara (u narodu ostala priča da su radeći na ovom putu Mitar Mišov Prlja i Dušan Zuber previli ćuskiju koja se inače izrađuje od najtvrdog čelika) koji su, uprkos teškom terenu (tvrđi), u rekordnom roku završili put koji je značio život za kontinentalnu Crnu Goru i Crnogorsko primorje. Zanimljiv je i podatak koji se odnosi na trasu puta, na kojoj začudo nije bilo nasilnog presijecanja prirodnih vodenih tokova, a samim tim ni klizišta, što govori da su tadašnji projektanti za razliku od današnjih, vodili računa o svakom detalj koji bi mogao ugroziti novoizgrađeni put. Nažalost, danas poslije 80-setak godina djelove ovog napuštenog puta ne ugrožava zub vremena već neki neodgovorni građani koji uporno „pozajmljuju“, lijepo klesani kamena za gradnju svojih garaže ili terasa.

U istoriju crnogorskog naroda bilo je i previše svijetlih primjera koji su ovaj narod izdigli do nivo mita a ovaj zasigurno spada u jedan od tih. To je samo još jedan dokaz da crnogorski narod kada hoće može sve, pa i da izgradi put od 23 km u skoro nemogućim uslovima za nevjerovatnih 5 mjeseci.